

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет фізичної культури
Кафедра теорії і методики фізичного виховання

Дипломна робота (проект)
магістра

з теми: «ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ЯК ЗАСІБ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ
УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ»

Виконав: студент 2 курсу, групи FK2-M22
спеціальності 014 Середня освіта (Фізична
культура)

Тарасюк Едуард Ігорович

Керівник: Костюкевич Віктор Митрофанович,
доктор наук з фізичного виховання та спорту,
професор

Рецензент: Боднар А. О., кандидат педагогічних
наук, доцент

Кам'янець-Подільський – 2023 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ	7
1.1 Сутність та характеристика моральних якостей особистості	7
1.1.1 Моральне виховання учнів.....	13
1.2 Формування моральних якостей особистості як педагогічна проблема	26
1.3 Значення фізичної культури у вихованні моральних якостей учнів загальноосвітніх навчальних закладів.....	31
РОЗДІЛ 2 Методи та організація дослідження.....	38
2.1 Методи дослідження.....	38
2.2 Організація дослідження	38
РОЗДІЛ 3 ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ	41
3.1 Сучасний стан сформованості моральних якостей школярів	41
3.2 Організація та зміст експериментальної методики формування моральних якостей школярів засобами фізичної культури.....	46
3.3 Аналіз результатів дослідження	54
ВИСНОВКИ	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	64
ДОДАТКИ	71
Додаток А.....	71
Додаток Б	73
Додаток В.....	75

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасні соціально-економічні та політичні перетворення в Україні, пов'язані з ними чисельні виклики і проблеми, необхідність їх швидкого й ефективного вирішення актуалізували потребу суспільства в людях нового типу – особистості з високим рівнем духовності і культури, яка успішно самоудосконалюється й взаємодіє з навколишнім світом.

У цьому контексті загальноосвітня школа має формувати особистість школяра з демократичним світоглядом й гуманістичними цінностями, здатної з повагою ставитися до культурних надбань усього людства і вдало протистояти асоціальним впливам [52]. В умовах знецінення моральних принципів, нівелювання традиційних цінностей та орієнтації підростаючого покоління здебільшого на споживання, а не на духовні цінності, одним із провідних завдань сучасної школи постає формування всебічно й гармонійно розвинутої особистості «з внутрішньою потребою жити і діяти за принципами моралі, неухильно дотримуючись правил співжиття» [18; 51].

Сьогодні зміст і спрямованість фізичного виховання школярів обумовлені спортивною практикою, яка ґрунтується на вольових аспектах, протиборстві та суперництві. Відповідно пріоритетними напрямками діяльності вчителя фізичної культури є досягнення високої фізичної підготовленості дітей і підлітків, а також виконання ними встановлених рухових нормативів. Проте неможливо виховати всебічно і гармонійно розвинену особистість поза загальнолюдськими моральними цінностями [20; 29].

Актуальним проблемам фізичного виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів присвятили свої праці В. Є. Андріанов та Н. Г. Макаренко [3], О. С. Березюк та С. С. Вітвіцька [6], О. В. Непша та В. С. Ушаков [47], Т. Ю. Круцевич та Н. Є. Пангелова [37], Р. М. Стасюк, І. Ф. Востоцька та І. Л. Осіпова [59], А. Л. Сембрат [57], М. П. Пітулін [54], А. Цьось [68]., Б. Шиян [69] та інші науковці. Питання формування моральних якостей особистості

доліджували І. Д. Бех [8], А. М. Богуш [10], А. А. Бодальов [11], Л. І. Анциферова [4], Т. Г. Ващенко [12], М. П. Кононенко [32], С. В. Матяж та А. О. Березнянська [42], В. О. Сухомлинський [61], І. В. Улиська [66] та інші вчені. Разом з тим, морально-духовне становлення школярів, виховання у них відповідних цінностей та етичних норм, у тому числі, й засобами фізичної культури, потребують подальшого вивчення. Адже нова освітня парадигма обумовлює зростання ролі фізичної культури, яка значною мірою визначає фізичне й духовне становлення наступних поколінь. Альтернативою уявлення про предмет фізичної культури, змістом якого є цілеспрямована діяльність з формування рухових умінь і розвитку фізичних якостей школярів має виступати нове бачення – перетворення процесу фізичного виховання у самовиховання й самоосвіту, що забезпечує становлення особистості з відповідними морально-етичними, соціокультурними та гуманними настановами.

Таким чином, актуальність теми наукового дослідження «Формування моральних якостей школярів засобами фізичної культури» зумовлюється потребою формування у загальноосвітніх навчальних закладах всебічно та гармонійно розвинутої особистості школяра, вдосконалення її здібностей, реалізацією істинних сил шляхом забезпечення необхідних педагогічних умов щодо виховання моральних якостей учнів у процесі занять фізичною культурою.

Об'єкт дослідження – процес формування моральних якостей школярів засобами фізичної культури.

Предмет дослідження – методичне забезпечення процесу виховання моральних якостей учнів загальноосвітньої школи засобами фізичної культури.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити методику формування моральних якостей школярів у процесі занять фізичною культурою.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати сутність моральних якостей особистості.

2. Розкрити педагогічні можливості фізичної культури щодо виховання моральних якостей школярів.

3. Розробити методику формування моральних якостей школярів засобами фізичної культури та експериментально перевірити її ефективність.

Для досягнення поставленої мети і розв'язання завдань дослідження використовувався комплекс взаємопов'язаних **методів**:

– теоретичних: аналіз та узагальнення наукової інформації з проблеми дослідження; узагальнення і систематизація теоретичних та експериментальних даних для обґрунтування педагогічних умов формування моральних якостей школярів у процесі занять фізичною культурою; порівняння отриманих експериментальних даних;

– емпіричних: педагогічні спостереження; бесіди зі школярами, вчителями і батьками; інтерв'ю з ними; анкетування, тестування й самооцінка учнів; експертна оцінка; педагогічний експеримент;

– статистичних: методи математичної статистики для кількісного та якісного аналізу емпіричних даних.

Практичне значення одержаних результатів полягає в застосуванні експериментальної методики на уроках фізичної культури не тільки для учнів середньої школи, але і для початкової і старшої школи, адже проблема духовного становлення підростаючого покоління, формування моральних якостей особистості займає провідне місце у роботі сучасної школи, фізична культура як невід'ємна складова культури людства не тільки забезпечує потреби існування особистості і суспільства, а й створює умови для їх розвитку.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дипломної роботи магістра обговорювались на звітній науковій конференції студентів, магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (м. Кам'янець-Подільський 04-05 квітня 2023 року).

Структура та обсяг дипломної роботи магістра. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної

літератури, що налічує 73 джерела і додатків. Ілюстрована робота 2 таблицями та 1 рисунком. Загальний обсяг роботи з додатками становить 76 сторінок.

ВИСНОВКИ

1. У науковій та навчально-методичній літературі моральні якості розглядаються як усталені риси характеру особистості, що визначають її взаємини з людьми, характеризують ставлення до себе та навколишньої дійсності. Моральні якості є особистісними структурами, які осмислюються й регулюються свідомістю людини і проявляються у її поведінці та взаєминах. Моральний ідеал кожної особистості визначає система її цінностей.

Змістовою сутністю моральних якостей виступають духовність та моральність. Духовність є стрижнем особистості, що дозволяє осмислити сенс життя. Інтегруючи індивідуальні ціннісні настанови та властивості, моральність репрезентує у життєдіяльності моральні переконання, ідеали, норми і принципи особистості.

Провідними моральними якостями особистості є честь, гідність, повага, доброзичливість, милосердя, співчуття, любов до ближнього, доброчесність, культурність, поміркованість, альтруїзм.

2. Формування моральних якостей школярів – складний, безперервний педагогічний процес, що обумовлений динамічною взаємодією вчителів та учнів, яка спрямована на досягнення поставленої мети. Його основу становить засвоєння учнем морально-етичних норм та принципів, що визначають подальшу його поведінку і взаємини з навколишнім світом.

Одним із ефективних шляхів формування моральних якостей в учнів загальноосвітніх навчальних закладів є фізична культура та спорт, що забезпечують необхідні умови для всебічного розвитку особистості школяра, зміцнення здоров'я, формування у нього активної життєвої позиції, морального обліку та естетичної культури.

3. Основними педагогічними можливостями фізичної культури щодо виховання моральних якостей учнів загальноосвітніх навчальних закладів є:

- формування морального ідеалу, засвоєння і перетворення суспільних цінностей в особисте надбання школяра з подальшою їх апробацією на практиці;

- задоволення потреб школяра в руховій активності, спілкуванні, пізнанні оточуючого світу, що дозволяє успішно засвоювати цінності, розвивати моральні якості та етичні почуття;

- наявність потенцій сенситивного періоду для розвитку як рухових здібностей, так і моральних якостей особистості;

- здійснення цілеспрямованого та довготривалого впливу на всі органи і системи організму, стимулювання й впорядкування його функцій, що зумовлює зміцнення здоров'я учня, підвищує його працездатність і дозволяє ефективно вирішувати завдання фізичного й духовного вдосконалення;

- забезпечення гармонійного поєднання фізичної досконалості і високої моральної культури;

- поєднання виховних ресурсів колективу з можливістю самовираження, самореалізації та прояву індивідуальних рис кожного учня.

4. Пропонована методика передбачала цілеспрямовану реалізацію спеціально розроблених засобів, об'єднаних у навчально-виховні комплекси, які відповідали вимогам навчальної програми і підпорядковувалися основним дидактичним принципам. Поетапна реалізація системи фізичних вправ, рухових завдань та різноманітних ігор дозволила активно впливати як на моторику учнів, так і на їх особистісні якості, комплексно вирішуючи оздоровчі, виховні та освітні завдання. Навчально-виховний процес забезпечувався сукупністю загальнопедагогічних (словесними, наочними) і практичних методів: чітко регламентованих вправ, ігровим та змагальним. При цьому активно впроваджувалися методи впливу на свідомість учнів (переконування, дискусії, приклади), методи організації поведінки (вимоги, доручення, привчання, створення виховних ситуацій, рольові ігри), методи оцінювання та корекції (заохочення й покарання). Основними формами занять виступали уроки фізичної культури, секційні заняття, спортивні змагання, масові культурно-

просвітницькі, фізкультурно-спортивні й оздоровчі заходи, самостійні форми роботи, благодійні заходи та екскурсії.

5. Експериментально перевірена ефективність розробленої методики формування моральних якостей школярів засобами фізичної культури. Відсоток учнів з високим рівнем сформованості моральних якостей в експериментальній групі на 12 % більше, у порівнянні з контрольною групою. Співвідношення відсотка учнів з середнім рівнем сформованості досліджуваних якостей складає близько половини від загального числа учнів кожної із груп. При цьому 18% школярів з експериментальної групи характеризуються низьким рівнем сформованості моральних якостей, що на 7 % менше, ніж у контрольній групі. Окрім того, у порівнянні з учнями контрольної групи, школярі з експериментальної групи краще склали ті рухові завдання, які вимагали прояву таких фізичних якостей як витривалість, прудкість та спритність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абульханова-Славская К. А. Діяльність і психологія особистості. К. : Наука, 2004. 335 с.
2. Андріанов В. Є., Макаренко Н. Г. Духовний потенціал фізичної культури. ТМФВ, № 5, 2006. С. 48-50.
3. Андріанов В. Є. Фізичне виховання. Методичні рекомендації з основ фізичного виховання з методикою : Методичний посібник. Кривий Ріг, 2005. 37 с.
4. Анциферова Л. І. Розвиток особистості і проблеми геронто-психології. Видавництво 2-е, виправл. і доп. : Інститут психології РАН. Київ. 2006. 512 с.
5. Березовська І. В. Особливості розвитку вольових якостей студентів у навчально-професійній діяльності : автореф. ... дис. канд., психол. наук, 2007. 18 с.
6. Березюк О. С., Вітвицька С. С. Духовно-моральне виховання підлітків : Методичні рекомендації. Житомир, 2012. 80 с.
7. Булавенко Ю. К., Лисенко С. Г. Моральний аспект фізичного виховання у ВНЗ. «Пріоритети інноваційного розвитку АПВ України: досвід, можливості, технології. Вип. 5. 2011. С. 230-234.
8. Бех І. Д. Виховання особистості : [підручник]. К. : Либідь, 2008. 848 с.
9. Бех І. Д. Психологічні особливості розвитку моральних властивостей особистості. Радянська школа. 1987. № 12.
10. Богущ А. М. Духовність і моральність: виховний. Дошкільне виховання. 2009. № 10. С. 4-7.
11. Бодальов А. А. Особистість і спілкування. Х. : Міжнародна педагогічна академія, 1995. 328 с.
12. Ващенко Т. Г. Діагностика моральних цінностей особистості школярів Рідна школа. 1996. № 2. С. 24.

13. Вікова та педагогічна психологія. О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. К. : Просвіта, 2001. 416 с.

14. Виховання учнів : моральне та громадське. Режим доступу : <https://osvita.ua/vnz/reports/psychology/29369/> (дата звернення 29.11.2022).

15. Вишневецький О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : посіб. для студ. вищ. навч. закл. Дрогобич : Коло, 2003. 528 с.

16. Галевич В. Вплив фізичної культури та спорту на моральність студентів. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : збірник наукових праць. №. 2, 2009. С. 3-5.

17. Генік М. С. Формування морально-етичних цінностей молодших школярів засобами українського народознавства : автореф. дис.... канд. пед. наук. К., 2008. 16 с.

18. Горбуля В. О., Горбуля В. Б. Стан здоров'я і фізичної підготовленості та мотивації до занять фізичним вихованням студентів ЗНУ. Педагогіка, психологія та медико-педагогічні проблеми фізичного виховання і спорту. 2005. № 24. С. 47-51.

19. Денисова Л. В., Хмельницька І. В., Харченко Л. А. Вимірювання і методи математичної статистики у фізичному вихованні і спорті : навч. посібн. для вузів. К. : Олімпійська література, 2008. 127 с.

20. Дубовик Ю. М. Теоретичне обґрунтування технології підготовки майбутніх вчителів фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів основної школи. Педагогіка та психологія: зб. наук. пр. Хар. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди. Харків, 2017. Вип. 57. С. 85-92.

21. Друзь З. В. Виховні технології в сучасній школі. Кривий Ріг : КДПУ, 2005. 256 с.

22. Загальна психологія: підручник. О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. К., 2005. 464 с.

23. Зайдовий П. В. Актуальні проблеми співпраці фізкультурних і релігійних організацій у фізичному вихованні молоді (ідейно-філософський

аспект). Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. № 10. Харків ; Донецьк, 2005. С. 80-82.

24. Ігнатенко С. О. Підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до формування моральних якостей молодших школярів: автореф. дис. ...канд. пед. наук: 13.00.04. Одеса, 2007. 21 с.

25. Ігнатенко С. О. Виховні можливості рухливих ігор. Наша школа. 2004. № 1. С. 63-65.

26. Ішук Н. Духовні цінності майбутніх учителів фізичної культури. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. Т. 1. С. 175-177.

27. Ішук Н. Морально-етичні цінності – важливий фактор формування особистості вчителя фізичної культури. Професійна підготовка фахівців фізичної культури та спорту. № 4. 2011. С. 11-14.

28. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання: навч. посібник. К. : Вища школа, 2005. С. 215-240.

29. Кацинська Л. П. Виховний процес в сучасній школі: методичний посібник. Рівне, 1997. 159 с.

30. Козіна Ж. Л., Поярков Ю. М., Церковна О. В., Воробйова В. О., редактори. Спортивні ігри. Харків: 2010. 200 с.

31. Кон І. С. Психологія ранньої юності : Книга для учителя. Донецьк : «Просвіта», 2000. 255 с.

32. Кононенко М. П. Ідеї А. С. Макаренка про взаємозв'язок дисципліни і свободи особистості та їх реалізація в навчальнопізнавальній діяльності старшокласників. А. С.Макаренко і соціальна педагогіка : Тези доповідей педагогічних читань до 115-річниці з дня народження А. С.Макаренка. Суми, 2003. С.18-20.

33. Костюкевич В. М. Дипломна робота: структура, зміст, методика написання. В. : ТОВ фірма «Планер», 2005. 213 с.

34. Краснобаєва Т. Вдосконалення змісту сучасної освіти з фізичного виховання. Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. праць присвячений 50-річчю ІФВС. Вінниця, ВДПУ. 2006. Вип. 6. С. 108-110.

35. Кричфалушій М. В. Загальнолюдські моральні цінності майбутніх спортивних педагогів. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. № 3. С. 27-31.

36. Кругляк О. Я. Рухливі ігри та естафети в школі. Тернопіль : Підручники і посібники, 2004. 80 с.

37. Круцевич Т. Ю., Пангелова Н. Є. Зміст і засоби програми інтегрованого розвитку рухових і моральних якостей дітей старшого дошкільного віку. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб.наук.праць Волинського нац. ун-ту ім. Лесі Українки /уклад. А. В. Цьось, С. П. Козібродський. Луцьк : Волин.нац.ун-т ім. Л. Українки, 2012. № 33 (19). С. 157-163.

38. Литньов В. Є. Теорія і практика громадянського виховання. Х. : Основа, 2005. 150 с.

39. Макаренко А. С. Книга для батьків. К. : Радянська школа, 1980. 325 с.

40. Максименко С. Д., Бех І. Д. Про рушійні сили морального розвитку особистості. Психологія. Вип. 25. К., 2005. С. 18-22.

41. Мандрико Т. В. Система використання педагогічної спадщини А. С. Макаренка в навчально-виховному процесі. А. С.Макаренко і соціальна педагогіка : Тези доповідей педагогічних читань до 115-річниці з дня народження А. С.Макаренка. Суми, 2003. С.37-43.

42. Матяж С. В., Березянська А. О. Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія: Соціологія. 2013. Т. 225, Вип. 213. С. 27-30.

43. Наказ № 4665 від 15.12.2016р. Міністерства молоді та спорту України «Про затвердження тестів і нормативів для проведення щорічного оцінювання

фізичної підготовленості населення України» [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0195-17#n15> (дата звернення 20.12.2022).

44. Нарчинська Н. В. Подорож у світ добра і краси: Моральне виховання – основа загальнолюдських цінностей. Розкажіть онуку. 2008. № 8. С. 136-139.

45. Наумчук В. І. Технологія постановки і формулювання завдань предметного ігрового уроку фізичної культури. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 15. «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури /Фізична культура і спорт/» 36. наукових праць за ред. Г. М. Арзютова. К. : Вид-во ППУ імені М. П. Драгоманова, 2015. Вип. 3К2(57)15. С. 233-237.

46. Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту: Указ Президента України «Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту» від 28 вересня 2004 року №1148/2004. У виданні: «Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту». К. : Державний комітет України з питань фізичної культури і спорту, 2004. 15 с.

47. Непша О. В., Ушаков В. С. Фізична культура як середовище виховання школярів. Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку : матеріали I Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. : збірник тез. 2017 С. 309-310.

48. Основні напрями реформи загальноосвітньої і професійної школи. Рад. шк. 1984. № 6. С. 3-26

49. Огірко І., Огірко О. Духовно-моральні аспекти фізичного виховання. *Physical Education, Sport and Health Culture in Modern Society*. (2(18), 2016. С. 21-27.

50. Пангелова Н. Є. Інформативна значущість рухових, розумових і моральних якостей у структурі особистості дошкільників 4-х років. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. 2013. № 7. С. 45-50.

51. Пангелова Н., Яхно Є. Історико-педагогічна генеза питання єдності морального і фізичного виховання в процесі становлення особистості. Спортивний вісник Придніпров'я. 2009. № 1. С.14-19.

52. Пехота О. М., Старева А. М. Особистісно-орієнтоване навчання: підготовка вчителя: монографія. Миколаїв : Іліон, 2007. 272 с.

53. Платонов К. К. Структура и розвиток особистості. Луганськ : Наука, 2006. 256 с.

54. Путілін М. П. Моральне виховання в процесі занять фізичною культурою і спортом. Фізичне виховання студентів вищих навчальних закладів : здобутки, проблеми та шляхи їхнього вирішення. Вип. 3. 2021. С. 53-54.

55. Рибалко П. Ф. Професійна підготовка учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти [Текст] : монографія. Суми : Цьома С. П., 2019. 380 с.

56. Светова А. О. Виховання духовно-моральних якостей майбутніх професійних тенісистів: автореф. дис. ...канд. пед. наук: 13.00.07. Луганськ, 2010. 22 с.

57. Сембрат А. Л. Моральне виховання старшокласників у навчально-виховному процесі гімназії : автореф. дис. ... канд. пед. наук. К., 2007. 21 с.

58. Склярєнко А. О. Значення морально-вольового виховання учнів в процесі занять фізичною культурою. Наукові дослідження та інновації в галузі суспільно-гуманітарних наук ТДАТУ : ред. кол. Ломейко О. П., Єременко О.А., Михайлов В. В [та ін.]. Частина 1. Мелітополь : ТДАТУ, 2021. С. 296-300.

59. Стасюк Р. М., Востоцька І. Ф., Осіпова І. Л. Вплив фізичного виховання на гармонійний розвиток особистості. Проблеми фізичного виховання і спорту. № 3. 2010. С. 89-91.

60. Сухомлинська О. Сучасні цінності здоров'я у вихованні : проблеми, перспективи. Шлях освіти. 1996. № 1. С. 24-27.

61. Сухомлинський В. О. Вибрані твори. У 5-ти т. К. : Радянська школа, С. 1976-1977.

62. Твердохліб Ж. О., Погребенник Л. І. Рухливі ігри для сучасної школи: методичні матеріали. Житомир, 2011. 62 с.
63. Теорія і методика фізичного виховання. За ред. Т. Ю.Круцевич (в 2-х т.). К. : Олімпійська література, 2008. Т. 1. С. 296-319.
64. Товт В. А., Дуло О. А., Щерба М. Ю. Основи теорії і методики фізичного виховання : Навчальний посібник. Ужгород, 2010. С. 97-101.
65. Тулайдан В. Г., Тулайдан Ю. Т. Практикум з теорії і методики фізичного виховання. Львів : «Фест-Прінт». 2017. 179 с.
66. Улиська І. В. Морально-вольові якості у структурі особистості медичного працівника. Зб. наук. пр. Вінницького держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія. 2015. Вип. 43. С. 328-332.
67. Фіцула М. М. Педагогіка: навч. посібник. К. : Академвидав, 2006. 560 с.
68. Цьось А. Традиції родинного фізичного виховання в Україні. Рідна школа. 2001. № 7. С. 29-33.
69. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів: підручник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2001. Ч. 1. 272 с.
70. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Частина 2. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2002. 248 с.
71. Щербань П. М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах. К. : Вища школа, 2004. 207 с.
72. Ягупов В. В. Педагогіка: Навч. посібник. К. : Либідь, 2002. 560 с.
73. Фізичне виховання [Електронний ресурс] : метод. реком. для самостійної роботи здобувачів вищої освіти ступеня «бакалавр» усіх спеціальностей МНАУ : уклад. Л. М. Медведева. Електрон. текст. дані. Миколаїв : МНАУ, 2017. 44 с.